

Les presons d'Anna Akhmàtova

Eva Vázquez



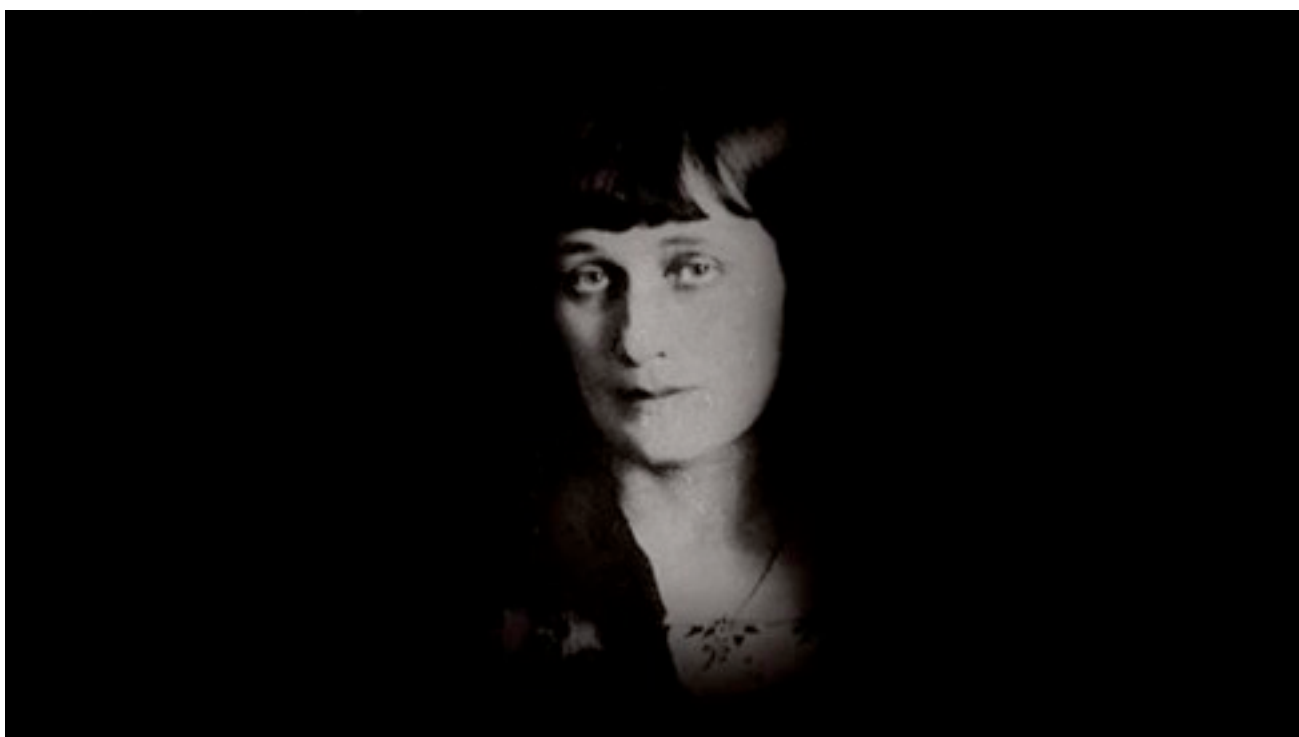
Fa un parell d'anys, el poeta Jaume Creus, en col·laboració amb la traductora Xènia Dyakonova, va fer una cosa sensacional: va publicar la *Poesia Completa* d'Anna Akhmàtova (Bolxoi Fontan, 1889-Domodédovo, 1966) en català. De cop la teníem tota a l'abast, des dels ardents primers amors, al sofriment i les elegies del final, i l'efecte va ser

poderós, fins i tot desconcertant. Es comença llegint un dels seus poemes, i ara un altre, i un altre, i al principi deixa una sensació una mica relliscosa, d'alguna cosa no dita que ha quedat flotant en l'aire. Hi ha enigmàtiques invocacions a algun anell negre que canvia de mans, a la torbació d'enfundar-se un guant en els dits equivocats, a la calda sufocant de l'espera, a una lluna macabra que pren la forma d'un punyal rovellat. I llavors, quan ja has llegit trenta, quaranta poemes, és com si se t'enfilés fins a la boca una melodia que ignoraves que sabies, perquè en aquesta poesia, que "té la felicitat peculiaritat de dur-nos inquietud fins en els somnis", hi ha una música incessant, feta de versos trencats, de sintaxi

regirada, de calculades repeticions, d'una sensualitat vaporosa que embolcalla i atordeix com un vi fresc.

Els poemes d'Akhmatova a vegades són com contes russos en miniatura, encara amb el so dels cascavells dels trineus, impregnats d'una poderosa flaire de til·lers florits o coberts del plomissol blanquinós dels boscos de bedolls que envolten Leningrad. Però sovint fa l'efecte que hi ha quedat en suspens una punta d'inquietud, un presentiment de calvari. Fins i tot la seva poesia amorosa dels primers anys té una força gens comuna, d'un dolor més desafiant que no pas mortificant, amb l'actitud de qui és a punt de batre's en un duel a mort més que amb la submissa espera d'una noieteta abandonada ("que l'amor sigui la pedra tombal / que reposi damunt la meua vida", escriuria).

De fet, la majoria de les seves relacions serien molt poc convencionals, gairebé escandaloses, plenes d'infidelitats i separacions. Potser la més extravagant de totes va ser la seva unió amb l'historiador de l'art Nikolai Punin, que acabaria morint a Sibèria, un home casat que, incapaç de decidir-se entre la dona i l'amant, va tenir la peregrina idea de fer-les conviure totes dues sota el mateix sostre, al legendari Palau del Fontanka, convertit avui en un museu dedicat a l'escriptora. Durant els més de deu anys que va viure en aquella casa, Akhmàtova va escriure molt poc, i quan va tornar-hi, la seva poesia –però també el país



sencer-, ja eren uns altres. Ara hi ha malsons assetjant rere els miralls, i udols esgarrifosos de vídues als peus del Kremlin, i ànimes en pena, com espectres errants, camí del calabós i els camps siberians. Hi ha torturadors, i calúmnies, i olor de llitera podrida i premonicions de mort amb "un nuvolet de suplici al damunt". A vegades hi ha fins i tot monstres saturnals que devoren criatures, com en un poema terrible, que acaba així:

*"Has sopat de gust, padixà?
 (...) L'has trobat saborós, el meu fillet,
 què, t'ha agradat i ha agradat als teus nens?"*

La veritat és que la veu d'Akhmàtova va penetrant al pensament com un verí, i quan ja has llegit no 30 o 40 poemes, sinó 70, 100, 400, contenint cada cop més la respiració a mesura que avances per les ruïnes de la seva vida, ja no pots deixar-la, se't fica a dins encara que no vulguis, com un parenostre, com una olor, com un record. És possible que al final tingueu la temptació de tornar als primers poemes i descobrir que sí, que tot ja hi era predit: la soledat, el sofriment, la pèrdua, els enderrocs del passat, el temor de l'oblit. Tota la poesia d'Akhmàtova, de fet, pot ser llegida com les pàgines d'un dietari, un dietari que acaba fent la fabulosa deriva de la intimitat del jo a l'èpica del nosaltres.

Llegint-la, en efecte, la seva vida es pot resseguir fidelment, des de la imatge de musa frívola i seductora dels seus anys de joventut, quan regnava als cafès literaris de Petersburg, fins a la tràgica viduïtat de la maduresa, coberta amb les cendres de tots aquells a qui havia estimat i havien mort, una ombra a penes distingible entre la multitud de dones que també vagaven erràtiques per una Rússia devastada per les guerres, la fam, el fred i el terror, i que van trobar en la seva poesia una veu solidària i fraterna. La transformació és notable, en una dona criada encara sota la Rússia imperial, a Tsàrskoie Seló, la ciutat d'estiueig dels tsars, la ciutat de Puixkin, de la qual Akhmàtova, que la resta de la seva vida estaria condemnada a ocupar habitacions prestades, diria que va ser el primer i l'últim lloc on es va poder sentir realment "a casa". Molt temps després, escriuria: "Les persones de la meva generació no corren el perill d'un trist retorn: no tenim enlloc a on tornar".

Les repetides referències als miralls són ja un reflex d'aquest

migpartir-se en dues meitats, un desdoblament necessari per transformar amb eficàcia l'horror viscut en un artefacte literari, fins i tot temptant els límits de l'alienació i la bogeria. La mateixa Akhmàtova ho diu explícitament en un dels poemes més coneguts de *Rèquiem*, el seu llibre més impactant, el més adolorit i secret: "No, no sóc jo, qui pateix és una altra, / tant no ho podria resistir." Perquè la realitat sagnant és que durant més de quaranta anys se li va prohibir publicar, se la va insultar i blasmar, se li va denegar qualsevol forma de subsidi que no estigués emparentada amb la caritat, se li va negar la casa i el menjar, li van matar el primer marit, acusat de conspiració, van fer morir d'inanició el tercer al Gulag, li van prendre el fill, durant vint anys entrant i sortint de les presons i els camps de concentració; la van anar privant un a un de tots els amics, exiliats de primera hora, com Borís Anrep o Artur Lurie; passats per les armes, com Gumiliov, com Pílniak, com Bábel, com Meyerhold; extenuats damunt la neu siberiana, com Nikolai Punin, com Mandelstam; arrossegats a la bogeria i el suïcidi, com Maiakovski, com Iéssenin, com Tsvietàieva; obligats a emmudir, com Platónov, com Bulgàkov, com Pasternak, i aquesta dona que no tenia res, que en lloc dels cafès ja només freqüentava els cementiris i les cues del pa o de la presó on cada dia anava a esperar notícies del seu fill, va prendre llavors una determinació inusual: escriure a pesar de tot, per imperatiu moral, per lleialtat als morts, per una estranya pietat pels amors perduts, pels paisatges devastats, per les cases abandonades.

És llavors que Anna Akhmàtova es converteix en una poeta veritablement excepcional. No només per la qualitat de la seva poesia, sinó per les circumstàncies mateixes en què va ser escrita. Per com no va ser escrita, hauríem de dir. La majoria dels seus poemes, sobretot a partir de la dècada dels anys trenta, quan s'estenien com una infecció les purgues estalinistes, van haver de néixer en secret, clandestinament, en una habitació fosca i prestada, mentre a l'escala ressonava el brogit de botes pesants picant a les portes de matinada. No és una història nova: també molts poemes de Mandelstam es van salvar dins una cassola de la cuina on la seva dona va amagarlos dels agents de la KGB. Akhmàtova era encara més subtil: escrivia en uns paperets qualssevol, i en acabat convidava



uns quants amics escollits a escoltar-los i aprendre's-els de memòria. Les sessions acabaven sempre de la mateixa manera: amb els papers cremant al braser o al cendrer, com un ritual, per fer desaparèixer en fum qualsevol rastre d'una obra en què literalment un escriptor hi arriscava la vida. Els poemes de *Rèquiem*, que narra el dolor d'una mare per la detenció i condemna del seu fill, van sobreviure amb aquest cautelós procediment, només murmurats en habitacions penombroses, com una pregària que els iniciats es donaven de veu en veu, com una escriptura gravada damunt la pròpia pell. "Tot ho coneixeràs, tret de la joia. Però no importa, viu!", exhortava en un poema datat tan sols dos anys abans de morir.

Alguns han dit d'Akhmàtova que és la gran poeta del sofriment –"la musa del plor", va dir d'ella l'altra gran poeta russa, Marina Tsvietàieva:

*"Oh, musa dels plors, la més bella musa,
còmplice de la nit blanca que et nodreix
sobre Rússia abats una fosca tempesta
i el teu plany ens travessa com un tret"*

però és un sofriment dominat, mai desbridat, sense ni una nota falsa, amb una "precisa combinació d'intel·ligència i commoció". Aquest just amidament entre contenció i emoció és el que dona volada a una obra que alguns, com el seu amic Josef Brodski, han comparat amb un miracle musical, en què els poemes sobre el destí del seu país i el trasbals de la seva època desborden una intimitat quasi de cita amorosa, de la mateixa manera que els relatius a l'amor adquireixen cada cop més un inesperat to d'epopeia. Així va escriure alguns dels poemes més terribles que es coneixen sobre els turments d'una mare ("qui sap el gran silenci de la casa / on no ha tornat el fill?"), i va retratar les sòrdides i desoladores cambres del règim de Stalin, com al llibre *Poema sense heroi*, la seva obra més ambiciosa, en la qual va treballar més de vint anys i que per descomptat no va veure mai publicada.

No va ser mai una poeta diguem que de compromís polític, però era perfectament conscient de la seva responsabilitat davant els seus. En una ocasió, algú va insinuar-li que hi havia gent que ignorava que hi hagués hagut detencions indiscriminades, que existissin els camps de concentració o les execucions sumaríssimes, i ella va recriminar-li amb fúria: "Que no ho sabien? Doncs tenien l'obligació de saber-ho!". Però així i tot en la seva obra es percep un to d'expiació, la culpa del supervivent, quasi una vergonya de la seva pròpia escriptura, com si fos un instrument d'acusació i tortura. Hi tenia molt a veure el fet d'haver estat tants anys estigmatitzada com un dels "enemics del poble", fins i tot per alguns dels seus vells amics. El

seu admirat Aleksandr Blok va jutjar-la amb especial duresa: "Akhmàtova escriu sempre com si estigués davant d'un home, i un hauria d'escriure, més aviat, com si estigués davant de Déu". És un comentari que sembla servir de fonament a la cruel diatriba del famós informe policial fet públic contra ella l'any 1946: "La temàtica d'Akhmàtova és completament individualista. El diapasó de la seva poesia és miserablement limitat: la poesia d'una petita dama histèrica que es debat entre el *boudoir* i la sagristia. No se sap si és una monja o una puta, tot i que seria millor dir mig puta i mig monja, en la qual el vici es barreja amb l'oració".

Ni Blok ni el comissari del partit no van saber veure l'essencial: que, en efecte, la poesia d'Akhmàtova s'adreçava per primera vegada als homes, i no pas a Déu, un Déu que en tot cas devia contemplar atònit el pas de la humanitat sobre la terra, i que aquelles intimitats escarnides com l'expressió d'una classe agonitzant començaven a ser les de tot un poble que se sentia igual d'oprimit i desesperançat. Aquesta és la gran victòria d'Akhmàtova: ultratjada pel poder, els lectors, en canvi, no la van abandonar mai. Tal com clamava en un dels seus poemes: "He conservat la vida per plorar-vos. / No per morir de fred, com el desmai, sobre el vostre record, / sinó per llançar a crits els vostres noms al món sencer!"

